

Antoni Mironowicz: Znaczenie autokefalii Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego

Do wewnętrznej stabilizacji Kościoła prawosławnego w Polsce i przyspieszenia prac nad ustawami o jego położeniu prawnym i majątkowym przyczyniło się ustanowienie niezależnej struktury cerkiewnej na zasadzie autokefalii. Akt z 13 listopada 1924 r. uznawał Kościół prawosławny w Polsce jako: autokefaliczny, patriarchalny i synodalny – pisze Antoni Mironowicz w „Teologii Politycznej Co Tydzień”: „Ikony świętości. Prawosławni męczennicy Rzeczypospolitej”.

Korespondencja z uwolnionym z więzienia patriarchą Tichonem uzmysłowiła, że nie ma nadziei na ewolucję poglądów zwierzchnika Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego w sprawie nadania autokefalii Cerkwi prawosławnej w Polsce. Równolegle rząd polski domagał się, ażeby metropolita Dionizy utrzymywał stałą korespondencję z następcą patriarchy Melecjusza IV, Grzegorzem VII, który był zainteresowany sytuacją Kościoła prawosławnego w Polsce. Pertraktacje władz rządowych doprowadziły do ustalenia wysokości daru pieniężnego w wysokości 12 000 funtów szterlingów, który 24 listopada 1924 r. został wysłany do Konstantynopola. Kilkadni wcześniej, 11 listopada 1924 r. Synod Patriarszy w Konstantynopolu podjął uchwałę o udzieleniu błogosławieństwa nowo powstałej autokefalii Kościoła w Polsce, a 13 listopada 1924 r. patriarcha Grzegorz VII podpisał odpowiedni *thomos*. 15 stycznia 1925 r. następcą

Grzegorza VII, Konstanty VI ogłosił dwa orędzia: jedno skierowane do metropolity Dionizego z oficjalnym zawiadomieniem go o treści *thomosu* z 13 listopada 1924 r., drugie skierowane do wszystkich autokefalicznych Kościołów prawosławnych świata „o uznaniu Kościoła prawosławnego w Polsce za Kościół autokefaliczny”, którego tekst był zbliżony do treści *thomosu*.

Uroczyste ogłoszenie autokefalii nastąpiło 17 września 1925 r. w katedrze metropolitalnej św. Marii Magdaleny w Warszawie przez wysłanników patriarchy ekumenicznego i członków Synodu konstantynopolitańskiego metropolitę chalcedońskiego Joachima, metropolitę sardyńskiego Hermanosa przy udziale delegata patriarchy rumuńskiego biskupa Nektariusza, przedstawicieli rządu polskiego z ministrem WRiOP Stanisławem Grabskim na czele i przedstawicieli wszystkich diecezji prawosławnych w Polsce. Synod Kościoła prawosławnego w Polsce w 1925 r. wprowadził nazwę Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny. Po oficjalnym ogłoszeniu autokefalii następnym krokiem było uzyskanie akceptacji ze strony innych Kościołów autokefalicznych i patriarchatu moskiewskiego. Reakcja Kościołów autokefalicznych na ogłoszenie niezależności Kościoła prawosławnego w Polsce była pozytywna. Wobec takiej postawy Kościołów autokefalicznych Rosyjski Zagraniczny Kościół Prawosławny na przełomie czerwca i lipca 1926 r. podjął rezolucję o uznaniu dotychczasowej działalności metropolity Dionizego za zgodną z kanonami Kościoła prawosławnego. We wrześniu 1927 r. Sobór Biskupów tego Kościoła w Sremskich Karłowicach podjął decyzję o nawiązaniu „przyjacielskiego i modlitewnego związku” z hierarchią prawosławną w Polsce. Mimo wysuwanego przez oponentów autokefalii zarzutu o jego niekanoniczności autokefalia Kościoła prawosławnego w Polsce stała się faktem.

Przeczytaj także: ks. Henryk Paprocki: Prawosławni byli zawsze na tych terenach

Z perspektywy stu lat możemy z dużą dozą obiektywizmu ocenić znaczenie nadania tomosu Cerkwi prawosławnej z 13 listopada 1924 r. Do pozytywnych konsekwencji otrzymania autokefalii należy zaliczyć unormowanie stanu prawnego Kościoła prawosławnego w państwie polskim. Co prawda stan ten, powstały na mocy Przepisów Tymczasowych z 1922 r. i dekretu Prezydenta RP z 1938 r. nie zadawała ani władz państwowych, ani cerkiewnych, można jednak go uznać za ważny element na drodze budowania osobowości prawnej Cerkwi. Dekret prezydenta potwierdzał autokefaliczność Kościoła prawosławnego w Polsce oraz pozwalał na jego swobodne rządzenie się w granicach ustawodawstwa państwowego. Drugi pozytywny element to uregulowanie statusu wewnętrznego Cerkwi. „Statut wewnętrzny Świętego Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego” uszczegóławiał kompetencje metropolity, soboru generalnego, soboru biskupów i synodu biskupów. Ponadto określał zasady funkcjonowania zarządów diecezjalnych, dekanatów, parafii, bractw, duszpasterstwa wojskowego i działalność misyjną oraz normował sprawy związane z nauczaniem religii i sądownictwem kościelnym. Ważną konsekwencją wynikającą z posiadania autokefalii było uchwalenie ustawy z 23 czerwca 1939 r. o uregulowaniu stanu prawnego majątków Kościoła prawosławnego, tak długo oczekiwanej w okresie międzywojennym. Jej postanowienia oparto na założeniu uznania stanu posiadania Kościoła z 19 listopada 1938 r. Do wewnętrznej stabilizacji organizacyjno-kanonicznej Kościoła prawosławnego w Polsce i pojawienia się szansy na przyspieszenie prac nad ustawami określającymi położenie prawne i majątkowe przyczyniło się wspomniane wyżej ustanowienie

niezależnej struktury cerkiewnej na zasadzie autokefalii. Akt z 13 listopada 1924 r. uznawał Kościół prawosławny w Polsce jako: autokefaliczny, patriarchalny i synodalny.

Autokefalia przyspieszyła proces pełnego ukształtowania cerkiewnej struktury organizacyjnej na szczeblu diecezjalnym (eparchie: warszawsko-chełmska, grodzieńsko-nowogródzka, wołyńska, wileńsko-lidzka, polesko-pińska), dekanalnym i parafialnym. Według oficjalnych danych statystycznych Kościół prawosławny w końcu 1938 r. obejmował 1 metropolię, 5 diecezji, 2 seminaria duchowne z 202 alumnami, Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego, 340 dekanatów, 1 160 parafii i 1 792 duchownych. Cerkiew w II Rzeczypospolitej mogła się poszczycić wysokim poziomem rozwoju monastycyzmu. W 1936 r. na terenie państwa polskiego było 14 klasztorów męskich z 231 zakonnikami i 5 żeńskich z 288 zakonnicami. Autokefalia zapewniła rozwój szkolnictwa cerkiewnego. Hierarchia cerkiewna w 1919 r. doprowadziła do wznowienia pracy dwóch seminariów duchownych: w Wilnie i Krzemieńcu, a ich absolwenci mogli zostać przyjęci do Studium Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego. Po ogłoszeniu ustanowienia niezależnej struktury cerkiewnej doszło do rozwoju działalności prawosławnego duszpasterstwa wojskowego w II Rzeczypospolitej. Za satysfakcjonującą należy uznać rolę prawosławnej prasy w II Rzeczypospolitej. Czasopiśmiennictwo to opierało się na obowiązującym prawie prasowym i odgrywało ważną rolę w kształtowaniu świadomości religijnej wiernych. Trzeba pamiętać również o negatywnych zjawiskach w dziejach Kościoła prawosławnego na terenie II Rzeczypospolitej po 1924 r., takich jak: procesy rewindykacyjne, bezprawne zajmowanie i burzenie prawosławnych

obiektów sakralnych, neounię, prozelityzm stosowany przez Kościół rzymskokatolicki i traktowanie prawosławnych przez władze państwowe jako obywateli drugiej kategorii.

W kontekście wyżej zaprezentowanych faktów naturalnym staje się pytanie, jaką rolę w jej najnowszych dziejach Kościoła prawosławnego w Polsce odegrało ustanowienie autokefalii. Odpowiedź jest jednoznaczna. Gdyby Cerkiew prawosławna w Polsce nie uzyskała 13 listopada 1924 r. autokefalii, czekałaby ją powolna likwidacja i ograniczenie wolności wyznaniowych jej wiernych. Procesy rewindykacyjne, polonizacyjne i dyskryminacyjne w II Rzeczypospolitej odbywałyby się na większą skalę. Po nadaniu autokefalii trudno było traktować prawosławie jako wyznanie obce, a nie wyznanie własnych obywateli. Fakt ten w konsekwencji doprowadził do unormowania statusu prawo-majątkowego Cerkwi prawosławnej w Polsce oraz ustanowienia jej struktury organizacyjnej. Autokefalia z okresu międzywojennego dała podwaliny prawno-kanoniczne Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Polsce powojennej. Nikt dziś nie kwestionuje prawnej i historycznej obecności prawosławia w Rzeczypospolitej, i niezależnej struktury cerkiewnej z hierarchią, cieszącą się powszechnym autorytetem wśród innych lokalnych Kościołów prawosławnych na świecie.

Antoni Mironowicz

**Wszystkie artykuły z „Teologii Politycznej Co Tydzień” [502]:
„Ikony świętości. Prawosławni męczennicy Rzeczypospolitej”**